

ALLES MOET MOOI ZIJN
AAN DE MENS

Van Sasha Marianna Salzmann is verschenen
Buiten mezelf

Sasha Marianna Salzmann (1985, Volgograd) is toneelschrijver, essayist, dramaturg en romanschrijver. Voor hun toneelstukken ontving hen onder meer de Kunstpreis Berlin 2020. Hun debuutroman *Außer sich* (in Nederland in 2018 verschenen bij Atlas Contact onder de titel *Buiten mezelf*), vertaald in zestien talen, werd in 2017 bekroond met de Literaturpreis der Jürgen Ponto-Stiftung en de Mara-Cassens-Preis en stond op de shortlist voor de Deutscher Buchpreis. *Alles moet mooi zijn aan de mens* is recent bekroond met de Preis der Literaturhäuser.

SASHA MARIANNA SALZMANN

**ALLES MOET
MOOI ZIJN
AAN DE MENS**

r o m a n

Vertaald uit het Duits door
Goverdien Hauth-Grubben

MERIDIAAN
UITGEVERS

2022

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze vertaling kwam mede tot stand dankzij een subsidie van het Goethe-Instituut, München

Eerste druk oktober 2022

© Suhrkamp Verlag Berlin 2021
© 2022 Nederlandse vertaling Goverdien Hauth-Grubben
Oorspronkelijke editie *Im Menschen muss alles herrlich sein*
Oorspronkelijke uitgave Suhrkamp Verlag Berlin 2021
Omslagontwerp Nanja Toebak
Omslagbeeld © Nurten Zeren, zerendesign.com.
Auteursfoto © Heike Steinweg Photography
Typografie Wim ten Brinke
Drukkerij Wilco

ISBN 978 94 93169 75 3

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

@meridiaanuitgevers

@meridiaanboeken

@MeridianBoeken

LinkedIn Meridiaan Uitgevers

Elk verzonnen verhaal gaat over iets wat echt is gebeurd.
En om geloofwaardig te zijn moet ik er wel naast zitten.

STEENTJES KEILEN

Natuurlijk wilde ik weten wat er was gebeurd. Wat er precies was gebeurd voordat Edi op de binnenplaats in elkaar was geslagen. Ze lag op het grasveld, haar haar gebleekt en smerig. Mijn moeder zat op haar knieën naast haar, tante Lena ging tegen beiden tekeer. Alle drie waren ze wild aan het gebaren alsof ze geesten verdreven. Toen ze mij zagen, begonnen ze te huilen, de een na de ander, als een matroesjka: de tranen van de een werden de tranen van de volgende en zo verder. Als eerste begon mijn moeder, daarna vielen de anderen in, een canon van jammerende geluiden, ik kon echt niet onderscheiden wie wat zei.

Goed, ik snap wel waarom mijn moeder tranen in haar ogen kreeg toen ze mij daar na al die tijd weer zag staan, maar de twee anderen hadden kennelijk wat met elkaar uit te vechten. Moeder en dochter, de een lag op de grond alsof ze een schaduw was die de ander wierp. En andersom leek de een uit de voeten van de ander omhoog te schieten als een struik met gebroken takken. Tante Lena droeg een groen broekpak dat om haar lichaam flodderde, ik had haar bijna niet herkend. Ik heb de kruippakjes van haar dochter nog gedragen, ik heb aan haar keukentafel voor

proefwerken en examens zitten blokken, ik heb midden in de nacht bij haar aangebeld als ik het thuis niet meer uithield. Maar dat is al lang geleden, en even wist ik niet zeker of het wel echt Lena was die haar kind, dat op de grond ineenkromp, toesnauwde: 'Waarom loop je hier buiten rond, waar ben je mee bezig?'

Edi zag er toegetakeld, maar niet dronken uit, al beeerde ze in volle ernst dat ze op de binnenplaats tussen de prefabwoonblokken een giraf had gezien. Die zou hier hebben rondgelopen, had met zijn snuit in het gras gewroet en door de ramen van de omliggende huizen gegluurd. Het is hier dan misschien wel het Oosten, maar voor zover ik weet hebben we hier geen giraffen, dat soort beesten komt hier niet voor.

Edi was lang niet hier geweest, dat zag je aan haar haar en aan haar kleren, vooral daaraan. Ik had sowieso weinig met haar te maken gehad, ook toen ze nog bij haar ouders woonde, hoewel ik aan hun keukentafel mijn huiswerk had gemaakt. Ik was te jong voor haar en zij kwam ook nooit binnen om voor zichzelf een boterham te smeren of thee te zetten als ik er was. In de deur naar haar kamer zat een melkglazen ruitje, waardoor ik kon zien hoe ze het licht aan- uitknipte, zonder reden, overdag en ook 's avonds, aan en uit, aan en uit. Op een dag was het glas gebroken, er staken alleen nog een paar scherven uit het kozijn, niemand zei daar iets over. Ik vroeg er niet naar en al snel zat er een vervangend ruitje in, alsof er niets was voorgevallen. Edi was in die tijd nogal onopvallend. Zwart haar, zwarte spijkerbroek, zwart shirt. Als ik haar nu op straat tegenkwam, zou ik haar voorbijlopen, zo kleurig is ze inmiddels gekleed. Ik herkende haar alleen omdat haar moeder naast haar stond en tegen haar schreeuwde. En omdat het mijn moeder was die probeerde de ruzie bij te leggen. Steeds

weer barstte er een reeks van beschuldigingen los, tante Lena snauwde mijn moeder toe: 'Waarom verzwijg je voor mij... Weet je dan niet?' En mijn moeder op haar beurt: 'Het gaat niemand wat aan dat ik doodga.'

Een ongelukkig moment om me in het gesprek te mengen, ze was nog midden in haar zin toen haar ogen aan mij bleven hangen, en vervolgens verstarde ze plotseling, alsof er een barst in de tijd was gesprongen. Tsjak. Zij kijkt mij aan, ik kijk haar aan.

Ze begint grijs te worden. En iets in haar leek gekneusd, ook al probeerde ze er chic uit te zien. Ze verft al een tijdje haar haar, aan het begin van de avond was het vast nog keurig gekapt geweest, maar nu zat het helemaal in de war en zag je de zilverkleurige uitgroei. De wallen onder haar ogen welfden naar voren, maar dat kon ook komen doordat ik over haar heen gebogen stond, vanuit dit perspectief ziet iedereen er vreemd uit. Ze leek klein, ik keek langs de scheiding in haar haar naar haar handen. In het netwerk van lijnen zat vuil, vermoedelijk had ze geprobeerd Edi overeind te helpen.

Ik was niet verrast dat Edi in de stad was, oom Lev had me verteld dat ze voor het feest naar de Joodse gemeente zou komen, dat wil zeggen, eigenlijk kwam hij heel officieel om me dat mee te delen en verzoening te eisen, een heel feestelijke gezinshereniging. Hij kwam met een schoon overhemd aan, zijn neusvleugels bolden op, hij had de beste bedoelingen, maar ik moest hem teleurstellen. Toen hij merkte dat zijn pogingen vergeefs waren, begon hij op mijn geweten te werken, want met je eigen moeder breek je niet, je hoort van haar te houden, wat er ook gebeurt. Maar ik denk niet dat ik wel of niet van haar hoeft te houden, ze is mijn moeder en daarmee is alles gezegd. Het is zoals het is.

Ik was die avond zomaar buiten geweest, keek naar de late wandelaars, niets bijzonders. De geur van de straten verandert in de schemering, hij wordt zurig. Ik vind dat aangenaam, maar die avond rook ik verbrande suiker, ik hoorde geschreeuw en dacht: Ik zal eens gaan kijken.

Op het eerste moment was ik blij dat het niet mijn moeder was die daar in elkaar geslagen in het gras lag, maar toen merkte ik dat dat alles was wat ik voelde. Leef. Laat mij met rust.

Het leek erop dat hier kort geleden nog een vuurtje had gebrand. We stonden naast een hoopje verbrand papier, opgekrulde, samengesnoerde bundels bedekt met roet, heel mooi eigenlijk. Ik meen dat het naar cola rook, naar bittere karamel, de geur kietelde in je neus, tante Lena kreeg een niesbui. Wie het ook was die hier tussen de huizen een kleine picknick had willen houden, hij was of verdreven of had snel weg gemoeten. En wat Edi daarmee te maken had en waarom de halve misjpoos van de Joodse gemeente op de tweede verdieping uit de ramen hing en nieuwsgierig naar ons keek, was niet uit de vrouwen los te krijgen. Ze huilden, maar toch wilden ze zich niet blootgeven. Socialistische manieren: als je gevoelens hebt, toon je de hele wereld hoe gekwetst je bent, maar je probeert je wel te beheersen.

We stonden daar, omgeven door balkons, met aan de balustrades overal dezelfde vlag, alsof hun eigenaars zouden vergeten waar ze zich bevonden als ze niet dat stuk stof buiten in de wind lieten wapperen. Dat is vooral grappig omdat bij een groot deel van de bewoners, althans bij degenen die ik ken, de vlag aan het hekwerk niets te maken heeft met het wapen op het omslag van hun paspoort.

Geen van drieën wilden ze terug naar het feest, maar hen op de binnenplaats laten liggen kon ook niet. De een

smerig, gebleekt, met blauwe plekken, de ander met een betraand gezicht, en dan nog mijn moeder met haar war-rige haren, die zojuist had beweerd dat niemand er iets mee te maken had dat zij doodging. Ik vroeg of ze zich bij mij niet even wilden opfrissen. Het leek me juist om hun aan te bieden dat ze aan mijn keukentafel konden uitrusten. We liepen gehaast, zwijgend, alsof we bang waren dat iemand ons volgde. Ik hoorde het geluid van mijn rubberzolen op het asfalt.

Thuis snelde tante Lena meteen naar de wasbak, ze hield een lap onder de koude kraan en legde die op Edi's voorhoofd. Ik drukte op de knop van de waterkoker en negeerde de blikken van mijn moeder. De manier waarop ze met opengesperde ogen naar mijn bank keek, in elke kier bleef hangen alsof ze probeerde alles te onthouden. Ze was hier voor het eerst en keek zelfs vol liefde naar de geopende chipszakken op de grond. Ik negeerde de stem in mijn hoofd, die siste dat het appartement smerig was, klein en donker. Aan de enige vrije muur hing een reusachtige Path of Exile-poster, waarop de lucht duister was en het bloed spatte. Het rook naar de barbecuesaus van de chicken wings die naast mijn toetsenbord lagen, de gordijnen waren dicht, de computer stond aan, op het beeldscherm knalden volkeren elkaar af, het geruis van de ventilator vulde mijn longen.

Een tijdje zeiden we niets. Dat mama's handen trilden, zag ik aan het oppervlak van haar thee, waarop rimpelingen verschenen alsof er kleine steentjes overheen sprongen. Maar ze had een rustig gezicht en heel grote ogen, alsof ze niet geloofde dat ze mij zag. En ik geloofde haar ook niet. Dat ze mij zag.

Je kunt mensen niet verwijten dat ze geen helden zijn, had ze tijdens onze laatste ruzie tegen me gezegd. Of mis-

schien was het niet de laatste geweest, onze ruzies hadden geen begin en geen einde, het was een onafgebroken reeks van krenkingen. Het waren niet eens beschuldigingen, het was gewoon alleen herrie. Maar waarom ze – als het zo was dat je mensen niet kunt verwijten dat ze niet beter zijn dan ze zijn – van mij verwachtte dat ik iemand ben die ik niet kan zijn, daar wilde ze me geen antwoord op geven. Ze wilde me helemaal nergens antwoord op geven. Of kon het niet. En ze had geen vragen voor me, ook nu niet.

Ze zat daar met haar zilveren rode beukenhaar naast de gebleekte Edi en haar smaragdgroene moeder, alle drie wiebelden ze met hun hoofd, heel zachtjes, je kon het nauwelijks zien. Het was alsof er golven door hun schouders gingen, alsof er stroom door hun hals omhoog liep. Over het oppervlak van de afkoelende thee sprongen nog steeds steentjes, nu eens sneller, dan weer langzamer, al naar gelang de grootte, nog één sprong en weg.

We deden ons best, praatten een beetje, vroegen naar de coördinaten van onze dagen, heel voorzichtige woorden, onhandige danspassen, maar al met al niet slecht.

Afdrukken van blijе gezichten in mijn handpalmen.
De vrouwen en mannen van de jaren zeventig verlichten
als dode planeten de zomerse lucht.

Serhi Zjadan, *Antenne*

DE JAREN ZEVENTIG: LENA

Van dichtbij leek de muur groen, maar Lena wist dat ze maar één stapje achteruit hoefde te doen om de lijnen en het patroon in het behang te herkennen: zwarte strepen, die als bloemstengels kruiselings vanaf de grond helemaal tot boven aan het plafond liepen. Maar ze keek niet omhoog. Haar moeder had haar aan haar oor getrokken en op deze plek neergezet. Ze zag een groene vlek, verder was er niets en van dat niets deden haar ogen pijn. Ze verveelde zich en moest hoognodig plassen, maar vooral verveelde ze zich. Toch had ze nog liever dat haar blaas sprong dan dat ze iets zou zeggen. Ze zou niet in haar broek plassen, daar was ze al te oud voor, ze ging al bijna naar school, en ze zou niet huilen, dat plezier deed ze haar moeder niet. Bovendien wist ze dat haar vader bijna thuis kwam, hij zou haar verlossen. Hij zou tegen haar moeder schreeuwen omdat die tegen Lena had geschreeuwd, ze zou hem alles opbiechten en terwijl haar ouders ruzieden, zou zij een avondje vrij hebben. Misschien kon ze wel naar Joeri gaan of anders in het boek bladeren dat haar vader voor haar had meegebracht. Ze kon lezen, daar was ze van overtuigd. Ze herkende wel niet alle letters op het papier, maar als haar vader vroeg wat er stond, boorde ze haar snijtand in haar tong, kneep haar ogen tot spleetjes en had bijna altijd gelijk. En haar vader zou nooit tegen haar liegen, hij was tenslotte leraar. Binnenkort ging zij ook naar school en dan zou ze haar naam kunnen schrijven en die van de andere kinderen kunnen voorlezen, en verder nog

de diersoorten en alle vogels waarvan ze wist dat je ze kunt onderscheiden aan de zigzag langs de rand van hun vleugels en aan de boog van hun snavel, en misschien nog een paar andere woorden. Ze keek ernaar uit om naar school te gaan, eindelijk zou het niet meer zo saai zijn en dan hoefde ze niet meer zoveel tijd alleen door te brengen, omdat haar moeder in de chemiefabriek mensen opdroeg om door de gangen te rennen en haar vader van klaslokaal naar klaslokaal struikelde – misschien kon ze wel meer bij hem zijn als ze naar school mocht, dat zou toch kunnen.

Lena beet op haar onderlip, want ze merkte dat er een warme vloeistof in haar broek druppelde en ze balde haar vuist. Ze had een kopje gebroken, maar niet opzettelijk, dat wist haar moeder toch. Lena had het opgepakt omdat het het mooiste voorwerp in de tweekamerwoning was geweest en ook omdat het gevaarlijk was om het aan te raken, er mocht in geen geval iets mee gebeuren. Het kopje was van dun, koud porselein met een gebogen handvat in de vorm van papa's oren – onderaan dikker, naar boven toe spits – en had een blauw visnetpatroon, dat was opengewerkt met zespuntige gouden strikjes, die glansden als de schubben van een vis. De onderste en de bovenste rand waren fijn beschilderd, alsof het kopje met een gouden draad aan elkaar was genaaid, en het was voor Lena overduidelijk dat er nooit iemand uit zou drinken. Het stond daar als decoratie, naast het beeldje van een faun, dat Lena nooit zou willen aanraken, omdat haar vingers daar stoffig van werden en omdat ze bang was voor de faun met zijn behaarde bokkenpoten en hoeven in plaats van voeten. Lena wist niet zeker of er werkelijk zo'n dier bestond en of ze het in het bos zouden kunnen tegenkomen. Of ze allemaal gebogen fluiten hadden waarin ze bliezen om kinderen zoals zij te lokken, of er gekromde hoorns naast

hun oren groeiden waarmee ze de kinderen vervolgens opprikten. Lena probeerde niet naar het beeldje te kijken als ze langs de buffetkast liep. Maar ze moest het kopje wel af en toe in haar handen houden. Het was heel teer en glansde net zoals mama's sieraden, waar ze al helemaal niet bij kon, omdat het kistje helemaal boven in de kast stond. En haar moeder vond dat ze zich daar sowieso niet voor mocht interesseren. Het kopje brak, ze wist niet hoe, haar handen waren helemaal niet glibberig geweest. Lena herinnerde zich alleen de kreten – eerst die van haarzelf, toen die van haar moeder en toen de pijn aan haar oor, en nu het behang waar ze al urenlang, eeuwenlang naar staarde.

Omdat ze zo krampachtig probeerde niet in haar broek te plassen, had ze niet gehoord dat haar vader was thuisgekomen. Nu drongen er via de gang flarden van zinnen vanuit de keuken tot haar door.

'Ze heeft het Leningradse porselein...'

'Dat is niet pedagogisch...'

'Ik heb maling aan die pedagogiek van jou...'

'Ik ben leraar...'

'En ik moeder...'

Haar vader dolf het onderspit. Lena beet nog harder op haar lippen en hief haar hoofd op. Ze had niet gemerkt dat het op haar borst was gezonken. Ze keek rechtuit naar het behang voor haar en probeerde aan haar oma te denken. Mama's mama zou haar vast en zeker uit deze toestand hebben bevrijd. Ze was niet zo zacht en warm als haar vader, ze gaf vaak weerwoord en had een luide en heldere stem, net als haar dochter. Soms, als die twee met elkaar praatten, klonken de zinnen als zweepslagen. En nu haalde haar moeder uit naar haar vader en ging hij steeds zachter praten, zodat Lena hem helemaal niet meer kon ver-

staan, hoewel ze toch pal voor de muur stond.

Haar oma zou haar binnenkort komen ophalen, de zomer stond voor de deur en dat betekende Sotsji en strand en het naar vermolmd hout ruikende huis aan de rand van de stad en de hazelnootbomen, waarbij Lena aan de takken zou schudden. En één keer, op zijn minst één keer zou ze zelf in de boom klimmen. En haar oma zou eerst haar handen in haar zij zetten en haar roepen, en vervolgens zou ze Lena uit de takken schudden alsof ze een noot was. Een hele zomer lang weg van mama. Maar niet nu, haar oma kwam nog lang niet. Het kon nog dagen duren of weken, in Lena's broek brandde het.

Haar vader praatte op haar in, zijn gezicht was heel dicht bij haar oor, ze kon zijn warmte voelen, maar ze verroerde zich niet. Ondanks haar natte broek en natte wangen zei ze geen woord en duwde zijn hand van haar schouder. Pas toen hij naast haar neerhurkte en vroeg of ze in het weekend met hem mee wilde, alleen zij en hij, met z'n tweetjes, naar het pas geopende museum voor machinebouw, waar alle mogelijke stoommachines en gasturbines te zien zouden zijn, ademde Lena diep uit. Ze keek even opzij naar hem. Zijn kin was weer stoppelig geworden. Vanmorgen, toen hij de deur was uitgegaan, had zijn gezicht geglansd en naar komkommerwater geroken, maar nu was het bezaaid met zwarte puntjes en rook het naar spoorwegstof. Zijn haar plakte op zijn voorhoofd, hij glimlachte en streek met zijn handen eerst over haar ogen en toen over de zijne. Onder de huid vol fijne rimpeltjes liepen dikke aders van de knokkels tot de pols, Lena hield ervan hoe ze op- en onderdoken, en vooral hield ze van het gewemel van de ronde donkerbruine puntjes waarmee de handruggen waren bezaaid, die bevielen haar het beste.

Op de ene hand van haar vader vormden ze een vogelzwermachtig patroon, dat zich ook uitspreidde over zijn vingers, en als Lena's vader haar meenam naar het museum met de schilderijen en naar de doeken wees, keek ze liever naar die moedervlekjes dan naar de muren, naar hoe ze afhankelijk van de beweging bijeenkwamen en weer uiteenstroonden. Ze waren levendig en veel interessanter dan de ingelijste, serieus kijkende mensen en pastelkleurige landschappen, die ver weg leken. Maar de handen van haar vader waren dichtbij en soms pakte Lena ze vast. Soms was ze ook gewoon al tevreden wanneer ze als een slinger naast haar wang heen en weer bewogen.

Het museum met de schilderijen was sowieso altijd alleen maar een voorwendsel om het huis uit te komen, om te gaan wandelen, je hoofd in je nek te leggen, naar de hemel te kijken, iets anders te ruiken dan de in de weckfles gistende kwas op de vensterbank in de keuken, maar een techniekmuseum met allerlei machines veranderde natuurlijk alles. Dat was geen voorwendsel, maar een echt doel. Haar vader was net aan het vertellen dat daar misschien zelfs een oud vliegtuig stond, maar Lena kon niet langer naar hem luisteren en terwijl hij nog midden in zijn zin was, rende ze langs hem heen naar de badkamer en trok de deur achter zich dicht.

Toen ze eindelijk op de toiletbril zat en met haar voeten wiebelde, die kriebelden van de ontspanning, stelde ze zich glanzende schroefdraden voor en reusachtige boren, frezen en zagen. Ze kende die niet uit haar eigen stad, maar had ze wel al eens in Sotsji gezien, waar overal bergen zaagsel lagen waartussen zij met Artjom en Lika had rondgerend. Die hadden allebei lang zwart haar, maar door het zaagsel dat erin bleef kleven, leek het bijna even licht als dat van Lena. In navolging van de zwerfhonden

uit de wijk schudden ze zich terwijl ze probeerden op de berg hun evenwicht te bewaren, en ze gilden het uit omdat het houtstof in hun ogen vloog. Het fijngemalen hout dat langs de straatrand lag opgehoopt, vrat zich overal in – in je hoofdhuid, in je tong, in je sokken. In Sotsji mocht Lena met haar vriendjes alleen buiten rondlopen, of toch in elk geval in de hazelnootwijk waar haar oma woonde.

Voordat Lena 's avonds naar bed ging, zat haar oma haar door de kamers achterna en probeerde de laatste zaagselresten uit haar te schudden. Lena schreeuwde van plezier, trok haar onderbroek uit en zwaaide ermee boven haar hoofd. Haar oma kreeg haar te pakken en tilde haar omhoog, mopperde over het geelwitte stof op de vloer en over de spaanders die Lena door het hele huis had verspreid, en ze drukte haar daarbij stevig tegen zich aan.

De handen van haar oma voelden ruw aan op Lena's bloote huid, want in Sotsji werd alles ruw door de hitte. En door de hazelnoten. Lena's handen begonnen te jeuken als ze de bladeren van de bruingerijpte bolletjes af moest trekken voordat ze ze in een van de zakken wierp. De zakken waren bijna even groot als Lena zelf. De puntige bladeren, die zich als trechters rond de notenschillen sloten, waren niet gemakkelijk af te pellen, maar het jeuken in haar vingertoppen maakte haar niets uit, want ze wist dat haar oma aan het einde van zo'n dag met haar naar de promenade langs het water zou gaan. Vandaar leidden witglanzende wegen naar cafés met blauwe en bontgeruite parasols, waaronder mensen in feestkleding zaten. Het was Lena niet duidelijk wat er te vieren viel. Ze dronken limonade en lazen de krant en verschikten af en toe hun riem en hun zonnehoed, zonder op hun tafelburen te letten. Sommigen rookten, sommigen staarden naar de lucht boven de hoteldaken. Ze hielden hun zonnebril op tot het

donker werd, en soms glansde hun montuur ook nog in het licht van de straatlantaarns. Ze schenen nooit te hoeven werken, geen hazelnoten te hoeven oogsten, zich nergens heen te hoeven haasten, ze zaten daar met rechte rug of gingen demonstratief dromerig flaneren.

Lena lachte om hun merkwaardige traagheid als ze hen voorbijliep om bij het suikerspinkraampje te komen of bij de carrousel. Meestal wilde ze niet op het zadel van een van de beschilderde plastic dieren op de draaischijf, maar strekte ze haar armen uit naar de suikerspin. Ze hield het dunne stokje voor haar oma vast tot die haar broekspijpen tot over haar kuiten had opgerold en stroopte vervolgens haar eigen pijpen op tot aan de knie. Ze stopten hun sandalen in de tas en liepen blootvoets de trap af naar het zand. Ze stonden met hun voeten in het water, Lena deed elke teen afzonderlijk omhoog en voelde het kriebelen in de tussenruimten. En pas als ze hun suikerspin ophadden, doopten ze hun plakkerige vingers in de Zwarte Zee.

Lena ontdekte enkele van die merkwaardig langzame vakantieangers al in de trein als haar oma haar kwam ophalen om samen de zomer door te brengen. Omdat ze kriebel in haar benen en armen kreeg van het geratel van de wielen op de rails, klom ze telkens weer omhoog naar de bovenste slaappleats en omlaag op de bank, terwijl haar oma bij de conducteur in de rij stond voor beddengoed. Als een mier kroop ze op handen en voeten over de nog onopgemaakte matrassen, en ze gluurde uit het raam of er misschien al bomen te zien waren of nog altijd de grote fabrieksgebouwen met schoorstenen waarin de kromme rookpluimen leken te zijn blijven steken alsof ze ingevroren waren. Haar oma had haar een flesje gecondenseerde melk beloofd als ze geen lawaai zou maken, maar de verkoper was nog niet met zijn dienblad door de

gangen gekomen en haar oma was ook nog niet terug. Ze hoorde het gerinkel van de theeglazen in de coupé naast hen, ze hoorde mensen lachen. Met haar vingers streek ze over het bagagenet aan de wand als over de snaren van een muziekinstrument. Ze betastte de treinkaartjes die haar oma achter het plankje had geklemd, en staarde naar de lange kleurige strepen die Gorlovka achterliet.

Sommige passagiers droegen onderweg al een gestreken driedelig pak of een losjes vallende jurk. Voor de deur van de coupé, die haar oma had laten openstaan, leunde een vrouw in een gebroken wit mantelpakje uit het omhooggeschoven raam. Lena kon haar gezicht niet zien, maar rook wel de kruidnagelgeur van haar sigaret en stelde zich daarbij de rode lippen voor, breed als bij een kikker, en doornachtige wimpers. De vrouw bleef voor het raam staan, tot Lena's oma haar wilde passeren met een stapeltje lakens en overtrekken. En toen de vrouw zich omdraaide om haar erlangs te laten, leken haar lippen wel een pruim in haar gezicht, smal en droog en donkerpaars. Ze was opgemaakt zoals Lena's moeder het nooit zou doen, maar deze vrouw ging op vakantie, wat Lena's moeder ook nooit deed. Lena had dat tenminste nog nooit gezien, ze wist alleen dat haar moeder soms ook in het weekend naar de chemiefabriek ging. Misschien had ze zich voordat ze voorzitter werd ook weleens zo opgemaakt. Maar ook Lena ging niet echt op vakantie, ze ging om te werken, om haar oma te helpen aan de hazelnootbomen te schudden, dat vervulde haar met trots.